

«ОБНІМІТЕСЬ, БРАТИ МОЇ...»

До 187-ї річниці від дня народження
Т. Г. Шевченка

Великий син українського народу, негасимий світоч української культури, геніальний поет, художник, мислитель Тарас Григорович Шевченко відомий в історії України і як непохитний борець за її державну незалежність та політичну самостійність, за повне визволення українського народу від національного і соціального гноблення. Його твори, проїняті демократичними ідеями, набули популярності серед громадськості та широких народних мас.

Народився Тарас Шевченко 9 березня 1814 р. у с. Моринці Київської губернії (тепер Черкаської обл.) у сім'ї кріпаків Григорія Івановича і Катерини Якимівни Шевченків, яка належала разом з вісьмома тисячами інших «кріпосних душ» поміщикові П. Енгельгардту – одному із нащадків князя Потьомкіна.

У 1822 р. батько віддав Тараса в «науку» до дядька Павла Рубана (на прізвисько Совгир) у с. Кирилівка. Протягом двох років хлопець навчався читати й писати, засвоїв якісь знання з арифметики. По смерті матері (1823), а згодом і батька (1825) деякий час був «школярем-попихачем» у дядька І. Богорського. Наприкінці 1828 р. його взяли до поміщицького мастику у с. Вільшані. Згодом він опиняється у Вільні, де його віддали вчитись малюванню.

9 лютого 1831 р. Енгельгардт виїхав до Петербурга. Невдовзі помандрував до столиці, супроводжуючи панське майно і Тарас.

У Петербурзі Т. Шевченко прожив майже сімнадцять років, увійшов до кола прогресивних діячів, які допомогли йому звільнитися з кріпацтва (1838), закінчити Академію мистецтв (1845), надрукувати перші поетичні твори. Видана у квітні 1840 р. перша збірка поезій Т. Шевченка «Кобзар» була схвально зустрінута читачами й критиками. Пізніше І. Франко писав: «Поява Шевченкового «Кобзаря» 1840 р. в Петербурзі мусить уважатися епохальною датою в розвою українського письменства, другою після «Енеїди» Котляревського. Ся маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої, холодної води, заяснила невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову».

Коли наступного року вийшла друком історична поема Шевченка «Гайдамаки», присвячена Коліївщині – повстанню (1768) на Правобережній Україні проти польської шляхти, поет назавжди увійшов у життя і історію українського народу як символ боротьби за його свободу і незалежність.

У 1841 р. Шевченко пише російською мовою віршовану історичну трагедію «Никита Гайдай» (зберігся уривок), згодом перероблену в драму «Невеста» (зберігся фрагмент «Песня караульного у тюрмы»). Кінцем лютого 1843 р. датована історико-побутова драма «Назар Стодоля» (написана російською мовою, відома лише в українському перекладі).

Значний вплив на формування історичних поглядів поета справила «Історія русів» Г. Кониського, особливо ті образи історичного минулого, котрі ґрунтувалися на народних уявленнях про Запорозьку Січ і козацтво. Взагалі Шевченкове державобачення, як у нікого іншого, відповідало споконвічним прагненням українців до суспільної гармонії, громадської злагоди, людяності й справедливості:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі...

У травні Тарас Шевченко виїхав з Петербурга в Україну. Ця подорож тривала близько восьми місяців. Поет відвідав десятки міст і сіл України (рідну Кирилівку, Київ, Полтавщину, Хортицю, Чигирин тощо). Він спілкувався з селянами, познайомився з численними представниками української інтелігенції й освіченими поміщиками (зокрема з М. Максимовичем, В. Білозерським, П. Кулішем, В. Забілою, О. Афанасьєвим-Чужбинським, братом засланого декабриста С. Волконсь-

кого М. Рспніним і з його дочкою – письменницею Варварою Рспніною, з колишнім членом «Союзу благоденства» О. Канністом, майбутнім петрашевцем Р. Штрандманом та ін.).

У 1844 р. Тарас Шевченко видав у Петербурзі альбом офортів під назвою «Живописна Україна». Художник-патріот задумав представити Європі свою Батьківщину з її самобутньою історією, культурою і побутом.

Весною 1845 р. Шевченко після надання йому Радою Академії мистецтв звання некласного художника повертається в Україну. Він знову багато подорожує, виконує доручення Археографічної комісії, записує народні пісні, малює архітектурні й історичні пам'ятки, портрети й краєвиди. З жовтня по грудень 1845 р. поет пише один за одним твори: «Єретик», «Сліпий», «Наймичка», «Кавказ».

Послання «І мертвим, і живим, і ненародженим» Шевченко напише в мастку свого знайомого С. Самойлова, в селі В'юнища 14 грудня 1845 р., а 11 днів перед цим пророчим застереженням землякам своїм «в Україні і не в Україні» хворий на запалення легенів поет складе «Заповіт», де висловлює надію, що «в сім'ї вольній, новій» його згадають «незлим, тихим словом».

У ці грудневі дні тяжкохворий, перебуваючи на грані життя і смерті, Шевченко пише і «Холодний Яр», «Псалми Давидові», «Маленькій Мар'яні», «Минають дні, минають ночі», «Три літа»...

Настало одужання. У 1846 р. Шевченко створює балади «Лілея» й «Русалка». Навесні, цього ж року у Києві Тарас Григорович знайомиться з М. Костомаровим, М. Гулаком, М. Савичем, О. Марковичем та іншими членами таємного антицарського та антикріпосницького Кирило-Мефодіївського братства і вступає до цієї організації.

1847 р., після розгрому Кирило-Мефодіївського братства, за написання антиімперських віршів Тараса Шевченка звинувачено в політичному злочинстві і жорстоко покарано: він став солдатом Окремого Оренбурзького корпусу. Усі десять невільницьких літ над Кобзарем України тяжіла нелюдська заборона писати й малювати, особисто виголошена російським царем Миколою І. Але і в умовах солдатчини поет знаходив можливість для боротьби і потай, дотримуючись конспірації, продовжував творити. Зокрема, він писав:

Хоч доведеться розп'ястись!

А я таки мережить буду

Тихенько білії листки.

1848 р. капітан-лейтенант Олексій Бутаков домігся включення Тараса Шевченка до складу Аральської картографічної

експедиції і надав можливість малювати степові красвиди та береги моря.

1850 р. прапорщик Микола Ісаєв доносить, що рядовий Шевченко, порушуючи заборону монарха, пише й малює. Після обшуку, арешту й слідства Шевченка відправляють до Ново-петрівського укріплення. Цар ще раз наголошує на забороні писати й малювати. За таких умов Т. Шевченко під час семи-річного перебування в Новопетрівському укріпленні мав бути особливо обережним.

І все ж малярська творчість цього періоду була для митця не тільки світом душі, а подеколи, як він казав, і «хлібом насущним». Саме тоді були написані ним поеми «Царі», «Титарівна», «Сотник», «Марина», вірші «І виріє я на чужині», «Якби ви знали, паничі», «І золотої й дорогої» і ще більше як 60 поезій, в яких переpleлися туга за Україною і вболівання за долю свого народу.

Малюнки Шевченка-художника переносять нас у ті часи, коли ще повноводним було Аральське море: острови Кугарал, Барса-Кель-мес, Косарал, Миколая, затоки, узбережжя, — загалом понад 170 Шевченкових малюнків відтворюють історію цього краю. Тарас Григорович був першим художником, хто змалював пейзаж цих пустельних, але по-своєму колоритних місць.

В кінці березня 1858 р. Шевченко приїхав до Петербурга. Літературно-мистецька громадськість столиці палко зустріла поета. Він стає одним із фундаторів літературного фонду, допомагає недільним школам в Україні (складає і видає для них «Букварь южнорусскій»). У ці ж роки постійно зустрічається і співпрацює з українськими літераторами Петербурга — М. Костомаровим, П. Кулішем, Д. Каменецьким, В. Білозерським, Д. Мордовцем та іншими, бере участь у виданні альманаху «Хата» й підготовці до видання журналу «Основа». Справжня дружба встановилася між Шевченком і Марком Вовчком, якій він присвятив вірш «Марку Вовчку».

Влітку 1859 р. Шевченко відвідав Україну. Зустрівся в Кирилівці з братами й сестрою. Мав намір оселитися в Україні. Шукав клопоту ґрунту (але обов'язково, щоб Дніпро був коло порога), аби на ньому збудувати хату. 13 липня біля с. Прохорівка Тараса Григоровича заарештували за клепаницьким, мстивим доносом, у якому він звинувачувався у богохульстві. Звільнили тільки через місяць й запропонували негайно виїхати назад до Петербурга.

У ці роки Шевченко багато малював, майже цілком присвятивши себе мистецтву офорта. 1860 р. Рада Академії мистецтв надала митцеві звання академіка гравіюри.

Прожив Тарас Григорович лише 47 років, з них 25 – у кріпосному рабстві, 10 – у тюрмах та на засланні, а решту – постійно під наглядом пильного жандармського ока, воюючи із нестатками. Помер він самотнім, у казенній комірчині, не здійснивши навіть природної людської мрії про сімейний затишок у власному домі.

Кожен народ має своїх духовних велетнів, які є провідниками в їхній національній самобутній світ. Для італійців – Данте, росіян – Пушкін, поляків – Міцкевич, угорців – Петєфі, англійців – Шекспір... Для нас, українців, таким символом є Тарас Шевченко. Пізнаючи Шевченка, людество пізнає Україну. Утвердження України у світі через Шевченка – це переклади і видання його поетичної та малярської спадщини, а ще виставки, наукові конференції, пам'ятники, відвідування шевченківських місць.

Музеї Шевченка відкрито у м. Форт Шевченко, в Орську, Оренбурзі, Петербурзі. Його іменем названо вулиці, парки, школи. Священним місцем для кожного українця назавжди стала могила Т. Г. Шевченка на Чернечій (тепер Тарасовій) горі над Дніпром поблизу Канева. З усіх кінців нашої країни та з багатьох країн світу сюди з'їжджаються численні шанувальники Кобзаря. Глибока, незгасна любов до Тараса Шевченка живе у серцях людей доброї волі. Його заповіт завжди єднатиме людей у служінні Україні:

Свою Україну любіть,
Любіть її. Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.